

Udział pokrzywdzonego w rozprawie głównej na odległość przy użyciu urządzeń technicznych z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku*

Remote Participation of the Aggrieved Party in the Main Trial using of Technical Devices with Simultaneous Direct Audio and Video Transmission

Abstract

The aggrieved party who has not joined the court proceedings as a party has only the rights that the provisions of the Code of Criminal Procedure expressly grant him or her and is referred to as a *quasi-party*. One of these rights is the possibility for the aggrieved party to participate in the main trial. As a result of the entry into force of the Act on interest rate subsidies for bank loans granted to provide financial liquidity to entrepreneurs affected by the effects of COVID-19 and the amendment of certain other acts, provisions regulating the right to participate in the main trial using technical devices enabling remote participation with simultaneous direct transmission of image and sound. The aim of the article is to answer the question whether the currently applicable regulations fully allow the aggrieved party the opportunity to participate in the main trial remotely and whether the position of the aggrieved party who participates in the main trial using technical devices is the same as the situation when he or she is in person in the courtroom.

RENATA GOŁDYN-BADOWIEC – doktor nauk prawnych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, ORCID – 0000-0001-7912-1363, e-mail: r.badowiec@umk.pl

* Artykuł powstał w ramach realizacji grantu Narodowego Centrum Nauki nr UMO-2020/37/B/HS5/02752 pt. Czynności procesowe na odległość w postępowaniu karnym.

KEYWORDS: aggrieved party, main trial, remote main trial, proxy, rights of the aggrieved party

SŁOWA KLUCZOWE: pokrzywdzony, rozprawa główna, rozprawa zdalna, pełnomocnik, uprawnienia pokrzywdzonego

1 | Wstęp

W wyniku wejścia w życie ustawy z dnia 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19^[1] do kodeksu postępowania karnego wprowadzone zostały regulacje, na podstawie których istnieje możliwość prowadzenia czynności procesowych w formie zdalnej lub udziału w takiej formie uczestnika procesu w rozprawie lub posiedzeniu.

Celem artykułu jest analiza przepisów, na podstawie których istnieje możliwość udziału pokrzywdzonego w rozprawie głównej na odległość przy użyciu urządzeń technicznych z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. W opracowaniu wykorzystana będzie metoda dogmatyczna. W pierwszej części artykułu przedstawione zostaną kwestie związane z pozycją pokrzywdzonego w postępowaniu sądowym oraz uprawnieniami, które przysługują mu na tym etapie procesu karnego. Zagadnienie to poddane zostanie analizie przy uwzględnieniu nie tylko przepisów obowiązujących w polskim porządku prawnym, ale również norm prawa międzynarodowego i unijnego. W następnej kolejności omówione zostaną przepisy regulujące udział pokrzywdzonego w rozprawie głównej, gdy znajduje się on osobiście na sali rozpraw. Ostatnia część artykułu poświęcona zostanie kwestii udziału pokrzywdzonego w rozprawie głównej w postępowaniu karnym w sposób zdalny. Dzięki tym rozważaniom możliwe będzie porównanie przepisów i udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy pozycja pokrzywdzonego, który bierze udział w rozprawie głównej na odległość przy użyciu urządzeń technicznych jest tożsama z sytuacją, gdy znajduje się on na sali rozpraw. W podsumowaniu opracowania sformułowane zostaną wnioski *de lege lata* oraz postulaty *de lege*

¹ Dz. U. z 2020 r., poz. 1086 – dalej ustawa z dnia 19 czerwca 2020 r.

ferenda, a także ocenie zostaną poddane obecnie obowiązujące przepisy dające podstawę do udziału pokrzywdzonego w rozprawie głównej w sposób zdalny.

2 | Pozycja pokrzywdzonego w postępowaniu sądowym

Zgodnie z treścią przepisu art. 49 § 1 k.p.k.^[2] pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Pokrzywdzony jest z mocy prawa stroną w postępowaniu przygotowawczym, natomiast w postępowaniu sądowym zasadniczo nie jest już stroną tego etapu postępowania karnego, jednak może się nią stać występując w charakterze oskarżyciela posiłkowego albo oskarżyciela prywatnego. Pokrzywdzony, który nie wstąpił do postępowania sądowego jako jego strona, posiada jedynie takie uprawnienia, jakie przepisy kodeksu postępowania karnego wyraźnie mu nadają i jest określany mianem *quasi-strony*^[3]. Pokrzywdzonemu przysługują w związku z tym określone uprawnienia na etapie postępowania sądowego takie jak m.in.:

- możliwość ustanowienia pełnomocnika,
- prawo do udziału w rozprawie, jeżeli się stawi oraz pozostanie na sali, choćby miał składać zeznania jako świadek,
- uprawnienie do wniesienia sprzeciwu wobec wniosku oskarżonego o dobrowolne poddanie się karze złożonego na rozprawie,
- możliwość złożenia aż do zamknięcia przewodu sądowego na rozprawie głównej wniosku, na podstawie którego sąd orzeka, stosując przepisy prawa cywilnego, obowiązek naprawienia, w całości albo w części, wyrządzonej przestępstwem szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz. U. z 2025 r., poz. 46 z późn. zm., dalej jako k.p.k.

³ Dariusz Kuźelewski, „Pokrzywdzony”, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. VI, *Strony i inni uczestnicy postępowania karnego*, red. Piotr Hofmański, Cezary Kulesza (Warszawa: Wolters Kluwer, 2016), 377.

W związku z wyżej wskazanymi uprawnieniami przysługującymi pokrzywdzonemu w postępowaniu sądowym na organach procesowych ciążą określone obowiązki takie jak chociażby zawiadomienie pokrzywdzonego o terminie i miejscu rozprawy głównej – pokrzywdzonego należy zawiadomić o terminie rozprawy także wtedy, gdy nie jest stroną postępowania karnego^[4], czy pouczenie pokrzywdzonego o możliwości zgłoszenia przez oskarżonego, któremu zarzucono przestępstwo zagrożone karą nieprzekraczającą 15 lat pozbawienia wolności, do chwili zakończenia pierwszego przesłuchania wszystkich oskarżonych na rozprawie głównej, wniosku o wydanie wyroku skazującego i wymierzenie mu określonej kary lub środka karnego, orzeczenie przepadku lub środka kompensacyjnego bez przeprowadzania postępowania dowodowego oraz wydania określonego rozstrzygnięcia w przedmiocie poniesienia kosztów procesu.

Polski ustawodawca zapewnił ochronę pokrzywdzonego, przede wszystkim przewidując w kodeksie postępowania karnego regulację art. 2 § 1 pkt 3, zgodnie z którą przepisy kodeksu mają na celu takie ukształtowanie postępowania karnego, aby zostały uwzględnione prawnie chronione interesy pokrzywdzonego przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności. Należy jednak mieć na względzie również akty prawa międzynarodowego oraz unijnego, które zapewniają ochronę pokrzywdzonemu w postępowaniu karnym. Z treści przepisu art. 6 EKPC^[5] wynika, że regulacja ta przewiduje gwarancje dla każdego podczas rozstrzygania o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. W związku z tym pokrzywdzony będzie miał możliwość skorzystania z gwarancji wskazanych w treści tego przepisu w zakresie, w jakim będzie możliwe dowiedzenie, że jego pozycja procesowa będzie mogła być sklasyfikowana pod jednym ze wskazanych wyżej określeń^[6]. Sytuacja pokrzywdzonego w postępowaniu karnym zostanie więc objęta gwarancjami ujętymi w treści przepisu art. 6 EKPC wyłącznie w sytuacji, w której będzie można

⁴ Postanowienie SN z 26.01.2007 r., I KZP 33/06 LEX nr 227198.

⁵ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie z dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, ETS nr 005 (Europejska Konwencja Praw Człowieka), Dz. U. z 1993 r., nr 61, poz. 284, dalej jako EKPC.

⁶ Aleksandra Mężykowska, „Ochrona pokrzywdzonych przestępstwem w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka: kilka refleksji w odniesieniu do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na gruncie art. 6 Konwencji” *Kwartalnik Prawa Publicznego*, nr 3 (2010): 139.

stwierdzić, że jego uczestnictwo w postępowaniu karnym związane jest z rozstrzygnianiem o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym^[7]. Gwarancje dotyczące postępowań karnych w ujęciu przepisu art. 6 EKPC nie dotyczą więc wprost pokrzywdzonego. Jednak w określonym układzie procesowym wymóg ochrony interesów pokrzywdzonego może w istotny sposób wpłynąć na zakres uprawnień przysługujących oskarżonemu na gruncie przepisu art. 6 EKPC^[8]. Pokrzywdzony ma bowiem prawo powoływania się na gwarancje rzetelnego procesu wynikające z treści przepisu art. 6 EKPC wtedy, gdy dojdzie do orzekania o jego „prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym” w rozumieniu treści tego przepisu^[9]. W obecnie obowiązującym porządku prawnym brak jest możliwości powoływania się przez pokrzywdzonego na prawo do rzetelnego procesu na podstawie przepisu art. 6 EKPC, jeżeli pokrzywdzony w postępowaniu karnym nie dochodzi swoich roszczeń cywilnoprawnych^[10]. Jeżeli postępowanie karne nie czyniło więc zadość standardom rzetelnego procesu wynikającym z treści przepisu art. 6 EKPC, pokrzywdzony nie będzie mógł w skardze do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka powoływać się na naruszenie regulacji art. 6 EKPC, jeżeli nie występował w postępowaniu karnym w związku z dochodzonymi przez siebie roszczeniami cywilnoprawnymi, bowiem tylko w takiej sytuacji przepis art. 6 EKPC gwarantuje pokrzywdzonemu prawo do rzetelnego procesu. Obecnie zatem pozycja prawna pokrzywdzonego w postępowaniu karnym może być uregulowana przez przepis art. 6 EKPC, ale tylko wtedy, gdy można ustalić, że udział podmiotu związany jest z ustaleniem jego praw i obowiązków o charakterze cywilnym^[11]. Europejska Konwencja Praw Człowieka nie przyznaje pokrzywdzonemu wprost uprawnień do konkretnych form udziału w procesie karnym, a jedynie

⁷ Ibidem.

⁸ Małgorzata Wąsek-Wiaderek, „Prawo do rzetelnego procesu dla ofiar przestępstwa na gruncie art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka – rzeczywistość czy postulat?”, [w:] *Prawa człowieka w XXI w. – wyzwania dla ochrony prawnej. Ogólnopolska Konferencja Prawnicza Radziejowice, 21-22 czerwca 2004 r.*, red. Cezary Mik (Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, 2005), 151.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Zob. Marek Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2017), 505.

¹¹ Aleksandra Mężykowska, „Does the Victim of a Crime Have the Right to a Fair Trial? Remarks on the Protection of Crime Victims in the Light of the Guarantees in the European Convention on Human Rights” *Polish Yearbook of International Law*, vol. XXXI (2011): 290.

umożliwia weryfikację jego gwarancji, warunkujących jego uczestnictwo w postępowaniu sądowym, według krajowych reguł prawnych, monitorując tym samym ich realizację przez państwo. Jednakże jednym z najczęściej podnoszonych przez pokrzywdzonych występujących przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka zarzutów są właśnie zarzuty formalnego wykluczenia z udziału w prowadzonym postępowaniu bądź rzeczywistego uniemożliwienia im realizacji posiadanych uprawnień procesowych^[12].

W kontekście prawa unijnego należy natomiast zwrócić uwagę na przepisy dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw^[13]. Celem tej dyrektywy jest zapewnienie, aby ofiary przestępstwa otrzymały odpowiednie informacje, wsparcie i ochronę oraz by mogły uczestniczyć w postępowaniu karnym. Państwa członkowskie zapewniają, by ofiary były uznawane i by traktowano je z szacunkiem, w sposób taktowny, zindywidualizowany, profesjonalny oraz niedyskryminacyjny we wszelkich kontaktach ze służbami wsparcia ofiar lub służbami świadczącymi usługi w zakresie sprawiedliwości naprawczej, lub właściwymi organami działającymi w ramach postępowania karnego^[14]. Dyrektywa gwarantuje ofiarom przestępstw szeroki wachlarz uprawnień, z których mogą one skorzystać w postępowaniu karnym. Państwa członkowskie zobowiązane są m.in. do zapewnienia, by ofiary były bez zbędnej zwłoki powiadamiane o przysługującym im prawie do otrzymania określonych informacji o postępowaniu karnym wszczętym na skutek zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa na szkodę ofiary oraz by na ich wniosek otrzymywały określone informacje (o decyzjach o zaprzestaniu prowadzenia lub zakończeniu dochodzenia lub o nieściganiu sprawcy, o dacie i miejscu rozprawy oraz o rodzaju zarzutów stawianych wobec sprawcy). Państwa członkowskie zapewniają także ofiarom możliwość

¹² Adriana Orzechowska, „Udział pokrzywdzonego w postępowaniu sądowym wszczętym z oskarżenia publicznego” *Przegląd Sądowy*, nr 4 (2020): 54.

¹³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW, Dz.Urz. UE L 315/57 z 14.11.2012 r.

¹⁴ Zob. szerzej Liz Heffernan, „The Criminal Justice (Victims of Crime) Bill 2016: Special Measures for Victims who Give Evidence at Trial” *Dublin University Law Journal*, nr 1 (2017): 37-41; Liz Heffernan, „The Participation of Victims in the Trial Process” *Notern Ireland Legal Quarterly*, nr 4 (2017): 492.

bycia wysłuchanymi podczas postępowania karnego oraz przedstawiania przez nie dowodów.

3 | Udział pokrzywdzonego w rozprawie głównej

Udział pokrzywdzonego w rozprawie głównej z racji pokrzywdzenia przestępstwem, jeżeli nie działa on w charakterze strony procesowej, opiera się właśnie na jego stawiennictwie na rozprawie głównej. Możliwość udziału pokrzywdzonego w rozprawie głównej, także wtedy, gdy nie jest on stroną procesową, jest jednym z ustawowych środków gwarantujących realizację dyrektywy ogólnej wyrażonej w treści przepisu art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k., czyli uwzględnienia prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego. Jest on bowiem pełnoprawnym podmiotem postępowania karnego, w toku którego zapewnia mu się prawo osobistej ochrony jego procesowych interesów i osobistego uczestniczenia w sprawie, która jego dotyczy, nawet wtedy, gdy nie zgłasza chęci aktywnego udziału w charakterze strony. W sytuacji, o której mowa w regulacji art. 384 § 2 k.p.k., pokrzywdzony ma zagwarantowaną możliwość uczestniczenia w rozprawie z racji samego pokrzywdzenia^[15].

Na podstawie przepisu art. 384 § 2 k.p.k. pokrzywdzony może wziąć udział w rozprawie, jeżeli się na niej stawia, a także pozostać na sali, chociażby składał zeznania jako świadek. W takiej jednak sytuacji sąd obowiązany jest przesłuchać go w pierwszej kolejności. Oczywiście, gwarancję realizacji tego uprawnienia zapewnia przepis art. 350 § 4 k.p.k., zgodnie z którym o terminie i miejscu rozprawy głównej zawiadamia się pokrzywdzonego. Odpowiednia informacja procesowa przekazana uczestnikom postępowania karnego jest główną i jednocześnie konieczną przesłanką, gwarantującą realizację ich uprawnień, w tym ich ewentualną aktywność w postępowaniu karnym^[16]. Na skutek faktu, że pokrzywdzony ma prawo do wzięcia udziału w rozprawie głównej, staje się on uczestnikiem

¹⁵ Ryszard Ponikowski, Jarosław Zagrodnik, „Rozpoczęcie rozprawy głównej”, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. Jerzy Skorupka (Warszawa: C.H. Beck, 2023), 1122.

¹⁶ Bożena Gronowska, „Pokrzywdzony przestępstwem i jego rola procesowa w przygotowawczym postępowaniu karnym” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, nr 4 (1985): 143.

postępowania (co odróżnia go od publiczności). Oznacza to, że może wziąć udział także w rozprawie, której jawność została wyłączona^[17].

W sytuacji, w której pokrzywdzony chciałby pozostać na sali, a będzie składał zeznania jako świadek, sąd obowiązany jest przesłuchać go w pierwszej kolejności. Przypadek ten będzie dotyczył najczęściej osób fizycznych oraz ewentualnie instytucji państwowych i samorządowych, które w związku ze swoją działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, czyli sytuacji, w której pokrzywdzony był świadkiem naocznym zdarzenia, a oskarżeni kwestionują swoje sprawstwo lub inni świadkowie przedstawiają jego przebieg odmiennie, niż uczynił to w swoich zeznaniach pokrzywdzony. Może wtedy wystąpić konieczność przeprowadzenia konfrontacji lub uzupełniającego przesłuchania pokrzywdzonego^[18].

Mimo faktu, że obecność pokrzywdzonego na rozprawie głównej jest jego uprawnieniem, zobowiązanie pokrzywdzonego do obecności na rozprawie lub jej części przez sąd może być uzasadnione celowością w postępowaniu karnym. Zobowiązanie to musi mieć więc uzasadnienie merytoryczne i być podyktowane istotnymi względami dowodowymi. Ponownie należy wskazać, że ta sytuacja będzie odnosiła się do przypadków, gdy obecność pokrzywdzonego może przyczynić się do wszechstronnego wyjaśnienia wszystkich okoliczności sprawy. Obecność pokrzywdzonego wskazana byłaby również w związku z ewentualnym porozumieniem się z oskarżonym w kwestiach sposobu naprawienia szkody lub pojednania z oskarżonym, a także w związku z potrzebą obserwacji postawy oskarżonego wobec pokrzywdzonego, co może pozostać nie bez znaczenia dla końcowych ocen dokonywanych przez sąd^[19].

Skutki niestawiennictwa pokrzywdzonego na rozprawie głównej reguluje przepis art. 117 § 2 k.p.k., na podstawie którego czynności nie przeprowadza się, jeżeli osoba uprawniona nie stawiła się, a brak jest dowodu, że została o niej powiadomiona, a także jeżeli zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że niestawiennictwo wynikało z powodu przeszkód żywiołowych lub innych wyjątkowych przyczyn, a także wtedy, gdy osoba ta usprawiedliwiła

¹⁷ Andrzej Ziębiński, „Prawo pokrzywdzonego do wzięcia udziału w rozprawie” *Monitor Prawniczy*, nr 21 (2005): 1068.

¹⁸ Krzysztof Eichstaedt, „Rozpoczęcie rozprawy głównej”, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Art. 1-424, red. Dariusz Świecki (Warszawa: Wolters Kluwer, 2022), 1543.

¹⁹ Jacek Kosonoga, *System środków dyscyplinujących uczestników postępowania karnego* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2014), 457.

należycie niestawiennictwo i wnosi o nieprzeprowadzanie czynności bez jej obecności, chyba że ustawa stanowi inaczej. Udział pokrzywdzonego w rozprawie jest zasadniczo uczestnictwem o charakterze biernym i ogranicza się do przebywania na sali rozpraw. Wyjątkiem jest jednak np. możliwość skorzystania przez niego z uprawnienia przewidzianego w regulacji art. 387 § 2 k.p.k.^[20]

Inaczej kształtuje się sytuacja, w której pokrzywdzony występuje w charakterze oskarżyciela posiłkowego albo oskarżyciela prywatnego, ponieważ wówczas staje się stroną w postępowaniu sądowym i przysługują mu również inne uprawnienia niż wyżej już wymienione. Po pierwsze, w treści przepisu art. 367 k.p.k. ustawodawca ujął prawo stron do wypowiedzi. Przewodniczący umożliwia stronom wypowiedzenie się co do każdej kwestii, która podlega rozstrzygnięciu. Ponadto, jeżeli w jakiegokolwiek kwestii jedna ze stron zabiera głos, prawo głosu przysługuje również innym stronom. Przepis ten stanowi przejaw zasady ustności rozprawy, ale przede wszystkim jest odzwierciedleniem zasady kontradiktoryjności procesu, ponieważ umożliwia stronom toczenie sporu przed sądem poprzez przedstawienie swoich stanowisk i ich obronę. Kolejnym uprawnieniem jest możliwość zadawania przez strony pytań przesłuchiwanym w toku rozprawy świadkom. Kolejną kwestią, na którą należy zwrócić uwagę, jest prawo stron do składania wniosków dowodowych w toku rozprawy głównej. W innych natomiast wypadkach sąd wydaje postanowienie. Ponadto, na podstawie przepisu art. 406 k.p.k. po zamknięciu przewodu sądowego przewodniczący udziela głosu stronom, ich przedstawicielom oraz przedstawicielowi społecznemu. Głosy końcowe, obok wniosków co do przyszłego rozstrzygnięcia, koncentrują się wokół podsumowania rezultatów zakończonego przewodu sądowego, które powinno ułatwić sądowi podjęcie właściwego orzeczenia w sprawie^[21].

²⁰ Wojciech Jasiński, „Jawność wewnętrzna postępowania sądowego”, [w:] *Jawność procesu karnego*, red. Jerzy Skorupka (Warszawa: Wolters Kluwer, 2012), 252.

²¹ Wyrok SN z 13.012017 r., SNO 57/16, Legalis nr 1549987.

4 | **Udział na odległość pokrzywdzonego w rozprawie głównej przy użyciu urządzeń technicznych z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku**

W uzasadnieniu do ustawy z dnia 19 czerwca 2020 r. projektodawcy wskazali, że dotychczas obowiązujące przepisy były niewystarczające i nie uwzględniały rozwoju technicznego wpływającego na upowszechnianie rozwiązań służących porozumiewaniu się na odległość oraz potrzeb w zakresie przyspieszenia postępowania, zmniejszenia uciążliwości dla jego uczestników i ograniczenia ryzyka związanego ze stanem epidemii lub stanem zagrożenia epidemicznego^[22]. Wskazano ponadto, że projekt przewiduje również rozwiązania umożliwiające udział stron, obrońców i pełnomocników w rozprawie na etapie postępowania sądowego przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających udział w tych czynnościach na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, regulując precyzyjnie zagadnienia związane z przesłankami stosowania takiej możliwości i sposobem jej realizacji, jak również obejmując unormowania służące zapewnieniu efektywnego korzystania przez oskarżonego z prawa do obrony i ochronie praw innych uczestników postępowania^[23]. Należy wskazać, że w pierwotnej wersji projektu ustawy ujęte były regulacje, na podstawie których przewodniczący mógł zarządzić, na wniosek stron lub z urzędu, że oskarżony lub oskarżyciel posiłkowy, jeżeli są pozbawieni wolności, wezmą udział w rozprawie przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających jednoczesny bezpośredni przekaz obrazu i dźwięku na odległość. Ponadto, przewodniczący mógł zarządzić, na wniosek stron lub z urzędu, że strony, obrońcy lub pełnomocnicy, którzy stawili się w sądzie, wezmą udział w rozprawie przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających jednoczesny bezpośredni przekaz obrazu i dźwięku na odległość, przebywając w pomieszczeniu lub pomieszczeniach sądu przystosowanych do przeprowadzania czynności przy użyciu tych

²² Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o zmianie niektórych innych ustaw, druk nr 382 z 22.05.2020 r., 25.

²³ Ibidem, 26.

urządzeń. Zarządzenie mogło dotyczyć wszystkich lub niektórych wyżej wymienionych uczestników rozprawy^[24].

Należy przychylić się do uwag Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, która zwróciła przede wszystkim uwagę na brak równości stron procesowych wynikający z treści przepisu art. 374 k.p.k. Przejawia się on przede wszystkim w łatwiejszym dostępie prokuratorów do możliwości zdalnego uczestnictwa w postępowaniu. Obowiązujące regulacje obligują sąd do udzielenia każdorazowo zgody na wniosek prokuratora dotyczący jego zdalnego udziału w rozprawie głównej. Oznacza to więc, że wystarczy, aby prokurator złożył odpowiedni wniosek i będzie uprawniony do udziału w rozprawie głównej w sposób zdalny. Brak równości stron procesowych przejawia się również w kontekście dostępu do profesjonalnej pomocy prawnej. Przepisy kodeksu postępowania karnego przyznają bowiem jedynie obrońcy oskarżonego możliwość wzięcia udziału w postępowaniu karnym w miejscu, w którym przebywa oskarżony. Rozwiązań takich brakuje natomiast w stosunku do pełnomocników oskarżyciela posiłkowego, czy oskarżyciela prywatnego^[25]. Należy jednocześnie podzielić pogląd, zgodnie z którym przepisy regulujące rozprawę w formie zdalnej mają charakter wyjątkowy, nie można ich interpretować rozszerzająco ani stosować *analogii legis*. W konsekwencji należy więc stwierdzić, że w stosunku do pełnomocnika oskarżyciela posiłkowego albo oskarżyciela prywatnego, gdy strona jest pozbawiona wolności, nie została przewidziana forma zdalna udziału w rozprawie, zatem pełnomocnik, gdy chce w rozprawie uczestniczyć, powinien stawić się do sądu na rozprawę główną. Wówczas za pomocą urządzeń technicznych znajdujących się na sali rozpraw zapewniony jest jego kontakt z oskarżycielem posiłkowym albo oskarżycielem prywatnym przebywającym w innym miejscu^[26]. Nie można natomiast zgodzić się ze stanowiskiem, że nie ma uregulowania zapewniającego poufność kontaktu oskarżyciela posiłkowego albo oskarżyciela prywatnego z pełnomocnikiem, tak jak w wypadku obrońcy zostało to uregulowane w przepisie art. 374

²⁴ Rządowy projekt ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o zmianie niektórych innych ustaw, druk nr 382 z 22.05.2020 r., art. 34 pkt 6, 26.

²⁵ Uwagi Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka z 14.06.2020 r., Druk Senacki nr 142, 8. <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2020/06/druk-senacki-nr-142-uwagi-HFPC-1.pdf>. [dostęp: 10.11.2023].

²⁶ Dariusz Świecki, „Przepisy ogólne o rozprawie głównej”, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Art. 1-424, 1486.

§ 7 k.p.k., jednak wydaje się, że odpowiednio przepis ten może zostać zastosowany do pełnomocnika^[27]. Z uwagi bowiem na fakt, że cała regulacja wprowadzona ustawą z dnia 19 czerwca 2020 r. ma charakter wyjątkowy, nie ma możliwości, aby jedna z norm nie mogła być interpretowana rozszerzająco, zaś kolejna może mieć zastosowanie *per analogiam* w stosunku do pełnomocnika. Należy stosować jednolite zasady wykładni w obrębie całego przepisu art. 374 k.p.k. Z pewnością jednak trzeba podkreślić, że brak normy podobnej do przepisu art. 374 § 7 k.p.k. dotyczącej pełnomocnika oskarżyciela posiłkowego czy oskarżyciela prywatnego, osłabia procesową pozycję tej strony procesu.

Zgodnie z treścią przepisu art. 374 § 4 k.p.k. przewodniczący składu orzekającego może zwolnić z obowiązku stawiennictwa na rozprawie głównej oskarżonego, oskarżyciela posiłkowego albo oskarżyciela prywatnego, którzy są pozbawieni wolności, jeżeli zostanie zapewniony udział tych stron w rozprawie przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających udział w rozprawie na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Zakres przedmiotowy zastosowania formy zdalnej do rozprawy nie został wprost określony. Może więc się wydawać, że w każdej sprawie dopuszczalne jest przeprowadzenie rozprawy w formie zdalnej. Zakres ten ustala się jednak w oparciu o kryterium podmiotowe, bowiem w stosunku do stron, o których mowa wyżej, wymagane jest spełnienie dwóch przesłanek przeprowadzenia rozprawy w formie zdalnej. Pierwszą jest przesłanka faktyczna w postaci pozbawienia wolności. W przypadku natomiast, gdyby to pokrzywdzony był pozbawiony wolności, obecne brzmienie przepisu art. 374 § 4 k.p.k. nie umożliwia sądowi wyrażenia zgody na jego udział w rozprawie głównej w sposób zdalny. Odmienne należy natomiast potraktować sytuację, kiedy wnosząc o sprowadzenie, pokrzywdzony złożyłby oświadczenie o działaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Druga przesłanka to bowiem zapewnienie udziału tych stron w rozprawie przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających udział w rozprawie na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku^[28]. Odrębne uregulowanie w przepisie art. 374 § 3 k.p.k. rozprawy w formie zdalnej pozwala natomiast na przyjęcie, że prokurator w każdej sprawie może złożyć wniosek o wyrażenie zgody na udział w rozprawie przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających mu przebywanie w innym miejscu niż na sali rozpraw. Może więc złożyć

²⁷ Ibidem, 1485.

²⁸ Postanowienie SN z 22.06.2022 r., IV KK 79/22, LEX nr 3454989.

taki wniosek również wtedy, gdy żadna ze stron wymienionych w normie art. 374 § 4 k.p.k. nie jest pozbawiona wolności^[29]. W sytuacji natomiast, gdy udział wymienionych w treści przepisu art. 374 § 4 k.p.k. stron procesowych w rozprawie nie jest obowiązkowy, nie ma możliwości wykorzystania wynikającej z tej regulacji możliwości przeprowadzenia rozprawy w stosunku do tych stron, jeżeli są pozbawione wolności, przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających udział w rozprawie na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Trudno uzasadnić brak takiej możliwości w wypadkach, w których udział w rozprawie pozostaje uprawnieniem oskarżonego, oskarżyciela posiłkowego albo oskarżyciela prywatnego, ale występują wyjątkowe okoliczności uniemożliwiające ich osobiste stawiennictwo na rozprawie głównej. Wskazać również należy, że regulacja przepisu art. 374 § 4 k.p.k. nie będzie miała zastosowania do pokrzywdzonego obowiązanego do stawiennictwa na rozprawę główną (na podstawie normy art. 384 § 3 k.p.k.), ponieważ ustawodawca wymienił w niej wyłącznie strony procesowe, tj. oskarżonego oraz pokrzywdzonego, który występuje w charakterze oskarżyciela posiłkowego albo oskarżyciela prywatnego. Jeżeli więc pokrzywdzony nie zdecyduje się na występowanie w postępowaniu karnym w charakterze oskarżyciela posiłkowego albo oskarżyciela prywatnego, nie ma możliwości udziału w rozprawie głównej w sposób zdalny, mając jednocześnie na względzie, że musiałaby wystąpić sytuacja, że oskarżyciel posiłkowy albo oskarżyciel prywatny są pozbawieni wolności, aby skorzystać z tego uprawnienia.

5 | Wnioski końcowe

Na samym początku podkreślenia wymaga fakt, że ustawodawca nie zapewnił należytych gwarancji pokrzywdzonemu w przypadku przeprowadzenia rozprawy w sposób zdalny. Jak już wskazano wcześniej, pokrzywdzony, mimo że nie jest stroną z mocy prawa w postępowaniu sądowym, posiada pewien katalog uprawnień na tym etapie postępowania, a jego sytuacja jest odmienna od pozycji publiczności biorącej udział w rozprawie głównej. Ustawodawca nie przyznał jednak pokrzywdzonemu takich samych

²⁹ Świecki, „Przepisy o rozprawie głównej”, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Art. 1-424, 1487-1488.

gwarancji w przypadku rozprawy głównej przeprowadzanej przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających udział w rozprawie na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Nie uzasadniając tego, w regulacji art. 374 k.p.k. po nowelizacji na podstawie ustawy z dnia 19 czerwca 2020 r., ujęty został pokrzywdzony, który występuje w charakterze oskarżyciela posiłkowego albo oskarżyciela prywatnego i tylko wtedy, kiedy jest on pozbawiony wolności. W sytuacji więc, kiedy pokrzywdzony chciałby wziąć udział w rozprawie głównej, która odbędzie się w sposób zdalny (na podstawie wyrażonej zgody w stosunku do prokuratora jako oskarżyciela publicznego oraz oskarżonego pozbawionego wolności), na gruncie obecnie obowiązujących przepisów ma taką możliwość stawiając się wyłącznie osobiście w siedzibie sądu. Biorąc pod uwagę cele ogólne ujęte w treści przepisu art. 2 k.p.k. oraz gwarancje rzetelnego procesu i standardów unijnych, należy wskazać, że wprowadzone normy regulujące przeprowadzenie rozprawy głównej przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających udział w rozprawie na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, nie chronią w sposób należyty pokrzywdzonego przestępstwem, a także uniemożliwiają mu zdalny udział w rozprawie głównej, jeżeli nie spełni dwóch wymogów wymienionych w treści normy art. 374 § 4 k.p.k. Również z praktycznego punktu widzenia jest to zjawisko niepożądane, ponieważ będzie ono prowadziło do jeszcze mniejszego zainteresowania sprawą przez pokrzywdzonego, który mógłby złożyć w postępowaniu karnym chociażby wniosek o naprawienie szkody, bez konieczności inicjowania odrębnego postępowania cywilnego. W związku z tym należy postulować, aby przepis art. 374 § 4 k.p.k. obejmował nie tylko strony, ale również pokrzywdzonego przestępstwem.

Kolejną kwestią, która wymaga zmiany, jest fakt, że obecnie tylko prokurator ma możliwość złożenia wniosku o udział w rozprawie głównej przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających udział w rozprawie na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, a przewodniczący składu orzekającego zawsze wyraża na to zgodę, jeśli tylko nie stoją temu na przeszkodzie względy techniczne. Ustawodawca nie stawia więc żadnych dodatkowych warunków w kontekście udziału prokuratora w rozprawie głównej w sposób zdalny, jedynym warunkiem jest jego dostęp do sprzętu umożliwiającego mu uczestniczenie w postępowaniu sądowym na odległość. W stosunku do pozostałych stron, tj. oskarżonego, oskarżyciela posiłkowego oraz oskarżyciela prywatnego, to przewodniczący składu orzekającego może zwolnić ich z obowiązku stawiennictwa na

rozprawie, jeżeli zostanie zapewniony ich udział w rozprawie przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających udział w rozprawie na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. W takiej sytuacji dochodzi do ograniczenia zasady równości broni, ponieważ prokurator *de facto* samodzielnie decyduje o zdalnym udziale w rozprawie głównej, podczas, gdy pozostałe strony mogą wziąć udział w rozprawie głównej tylko na podstawie decyzji podjętej przez przewodniczącego składu orzekającego. W obecnie obowiązującym stanie prawnym oskarżony oraz oskarżyciel posiłkowy i oskarżyciel prywatny, gdy są pozbawieni wolności, mają prawo złożyć na podstawie przepisu art. 9 § 2 k.p.k. wniosek o podjęcie przez przewodniczącego składu orzekającego decyzji o ich zdalnym udziale w rozprawie głównej, jednak *de lege ferenda* należy postulować zmianę przepisu art. 374 k.p.k. poprzez wprowadzenie możliwości zdalnego udziału w rozprawie głównej wszystkich stron oraz pokrzywdzonego na podstawie złożonego wniosku oraz bez względu na fakt pozbawienia wolności (jak ma to obecnie miejsce w stosunku do oskarżonego, oskarżyciela posiłkowego oraz oskarżyciela prywatnego).

Kolejną zmianą, która powinna zostać wprowadzona do przepisów kodeksu postępowania karnego, jest możliwość zdalnego udziału pełnomocnika pokrzywdzonego oraz oskarżyciela posiłkowego albo oskarżyciela prywatnego w rozprawie głównej. Jak zostało już wcześniej wskazane, obecnie brak jest norm umożliwiających udział pełnomocnika w rozprawie głównej przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających udział w rozprawie na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, takiej decyzji nie może również podjąć przewodniczący składu orzekającego na podstawie regulacji art. 374 k.p.k. Nie można stosować przepisów, które dotyczą udziału obrońcy oskarżonego w rozprawie głównej w sposób zdalny, chociażby z uwagi na fakt, że w pierwotnej wersji projektu ustawy z o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o zmianie niektórych innych ustaw ujęte były normy, na podstawie których przewodniczący mógł zarządzić, na wniosek stron lub z urzędu, że strony, obrońcy lub pełnomocnicy, którzy stawili się w sądzie, wezmą udział w rozprawie przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających jednoczesny bezpośredni przekaz obrazu i dźwięku na odległość, przebywając w pomieszczeniu lub pomieszczeniach sądu przystosowanych do przeprowadzania czynności przy użyciu tych urządzeń. Oznacza to, że w pierwotnym ujęciu tej regulacji projektodawcy mieli na względzie nie tylko obrońców, ale i pełnomocników, zaś

w ostatecznej wersji, która weszła w życie, ci ostatni zostali wykreśleni z tego przepisu. W związku z tym brak jest podstaw do szukania takiego uzasadnienia interpretacji przepisu art. 374 k.p.k., że zasady dotyczące zdalnego udziału obrońców w rozprawie głównej w tej samej mierze stosować należy do pełnomocników.

Analizując wprowadzone ustawą z dnia 19 czerwca 2020 r. przepisy regulujące zdalny udział określonych uczestników w rozprawie głównej, należy uznać, że nie czynią one zadość standardom rzetelnego procesu karnego wyznaczonym przez normy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka ani normom prawa unijnego w stosunku do pokrzywdzonego przestępstwem. Co prawda pokrzywdzony wprost może korzystać z uprawnień płynących z przepisu art. 6 EKPC, gdy dojdzie do orzekania o jego „prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym” w rozumieniu treści tego przepisu, jednak niewątpliwie złożenie wniosku o naprawienie szkody stanowi realizację tego warunku. Wobec tego pokrzywdzony (niewystępujący w roli oskarżyciela posiłkowego, czy oskarżyciela prywatnego), który został pozbawiony w każdej sytuacji możliwości udziału w rozprawie głównej przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających jednoczesny bezpośredni przekaz obrazu i dźwięku na odległość, w konsekwencji nie może korzystać z zasady równości broni stanowiącej jeden z elementów prawa do rzetelnego procesu. W związku z tym faktem pokrzywdzony, pozbawiony prawa do zdalnego udziału w rozprawie w głównej, ma w konsekwencji ograniczone możliwości złożenia wniosku o naprawienie szkody, co daje podstawy do złożenia skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na podstawie przepisu art. 6 ust. 1 EKPC. Przyjęte w kodeksie postępowania karnego przepisy regulujące kwestie udziału w rozprawie głównej w sposób zdalny nie wypełniają również w pełni norm dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw. Jednym z celów przyjętej dyrektywy jest bowiem zapewnienie, aby ofiary przestępstwa mogły uczestniczyć w postępowaniu karnym, co z pewnością nie zachodzi w świetle obecnie obowiązującego przepisu art. 374 § 4 k.p.k. Należy więc wskazać, że regulacja art. 374 § 4 k.p.k. w obecnym brzmieniu osłabia pozycję pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, co powoduje także niewypełnianie jednego z celów określonych w przepisach art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k., tj. uwzględnienie prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności.

Bibliografia

- Eichstaedt Krzysztof, „Rozpoczęcie rozprawy głównej”, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Art. 1-424, red. Dariusz Świecki. 1537-1544. Warszawa: Wolters Kluwer, 2022.
- Gronowska Bożena, „Pokrzywdzony przestępstwem i jego rola procesowa w przygotowawczym postępowaniu karnym” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, nr 4 (1985): 129-147.
- Heffernan Liz, „The Criminal Justice (Victims of Crime) Bill 2016: Special Measures for Victims who Give Evidence at Trial” *Dublin University Law Journal*, nr 1 (2017): 37-61.
- Heffernan Liz, „The Participation of Victims in the Trial Process” *Notern Ireland Legal Quarterly*, nr 4 (2017): 491-504. <https://doi.org/10.53386/nllq.v68i4.60>.
- Jasiński Wojciech, „Jawność wewnętrzna postępowania sądowego”, [w:] *Jawność procesu karnego*, red. Jerzy Skorupka. 211-310. Warszawa: Wolters Kluwer, 2012.
- Kosonoga Jacek, *System środków dyscyplinujących uczestników postępowania karnego*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2014.
- Kuźelewski Dariusz, „Pokrzywdzony”, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. VI, *Strony i inni uczestnicy postępowania karnego*, red. Piotr Hofmański, Cezary Kulesza. 254-389. Warszawa: Wolters Kluwer, 2016.
- Mężykowska Aleksandra, „Ochrona pokrzywdzonych przestępstwem w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka: kilka refleksji w odniesieniu do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na gruncie art. 6 Konwencji” *Kwartalnik Prawa Publicznego*, nr 3 (2010): 137-155.
- Mężykowska Aleksandra, „Does the Victim of a Crime Have the Right to a Fair Trial? Remarks on the Protection of Crime Victims in the Light of the Guarantees in the European Convention on Human Rights” *Polish Yearbook of International Law*, vol. XXXI (2011): 285-313.
- Nowicki Marek, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2017.
- Orzechowska Adriana, „Udział pokrzywdzonego w postępowaniu sądowym wszczętym z oskarżenia publicznego” *Przegląd Sądowy*, nr 4 (2020): 53-67.
- Ponikowski Ryszard, Zagrodnik Jarosław, „Rozpoczęcie rozprawy głównej”, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. Jerzy Skorupka. 1115-1123. Warszawa: C.H. Beck, 2023.
- Świecki Dariusz, „Przepisy ogólne o rozprawie głównej”, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Art. 1-424, red. Dariusz Świecki. 1450-1537. Warszawa: Wolters Kluwer, 2022.

Wąsek-Wiaderek Małgorzata, „Prawo do rzetelnego procesu dla ofiar przestępstwa na gruncie art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka – rzeczywistość czy postulat?”, [w:] *Prawa człowieka w XXI w. – wyzwania dla ochrony prawnej. Ogólnopolska Konferencja Prawnicza Radziejowice, 21-22 czerwca 2004 r.*, red. Cezary Mik. 145-159. Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, 2005.

Ziębiński Andrzej, „Prawo pokrzywdzonego do wzięcia udziału w rozprawie” *Monitor Prawniczy*, nr 21 (2005): 1066-1070.

